

کیفیت زندگی جانبازان نابینا در سال ۱۳۸۶

رضا امینی.*^۱، حمید حقانی.^۲، مهدی معصومی.^۳، معصومه نخعی.^۴

۱. عضو هیئت علمی پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان

۲. استادیار دانشگاه علوم پزشکی ایران. Haghani511@yahoo.com

۳. پژوهشگر، معاونت بهداشت و درمان بنیاد شهید و امور ایثارگران. Masoumi48@yahoo.com.

۴. پژوهشگر، پژوهشکده‌ی مهندسی و علوم پزشکی جانبازان، m.nakhaee@yahoo.com

*آدرس: تهران. بزرگراه چمران. خیابان یمن. خیابان مقدس اردبیلی. خیابان فرخ. پلاک ۱۷. mini@jmerc.ac.ir

تاریخ دریافت: مهر ۱۳۸۷ تاریخ پذیرش: آذر ۱۳۸۷

چکیده

مقدمه: کیفیت زندگی مرتبط با سلامت، می‌تواند به عنوان یک شاخص برای ارزیابی وضعیت یک جامعه و نیز بررسی اثربخشی خدمات مستمر و مداخلات مقطعی به کار آید. جنگ، سبب بروز مشکلاتی برای افراد می‌شود که موجب ناتوانی و افت در کیفیت زندگی می‌گردد. یکی از این مشکلات نابینایی است که خود می‌تواند باعث کاهش کیفیت زندگی گردد. براساس بررسی‌های به عمل آمده، مشخص شد که جانبازان نابینای کشور تا قبل از سال ۱۳۸۶، مورد ارزیابی در این خصوص واقع نشده بودند و انجام این مطالعه موجب می‌شد که سطح اولیهای برای مداخلات و برنامه‌های بعد، به دست آید و نیز با تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی آنان، می‌توان به برنامه‌های جهت مناسبی داد.

مواد و روش‌ها:

این مطالعه به صورت مقطعی، با به‌کارگیری پرسشنامه‌ی کیفیت زندگی SF36، توسط پرسشگران آموزش دیده، به‌طور متمرکز و در یک مقطع زمانی دو هفته‌ای، از جانبازان دو چشم نابینا و همسرانشان، در سال ۱۳۸۶ انجام پذیرفت. داده‌های دموگرافیک، با بهره‌گیری از پرسشنامه‌ی مجزا از ابزار کیفیت زندگی، اخذ گردید و با استفاده از آزمون‌های آماری تحلیل شد.

یافته‌ها: جانبازان این مطالعه را ۹۶.۵٪ مردان و ۳.۵٪ زنان تشکیل می‌دادند که میانگین سنی آن‌ها ۸.۳۴ ± ۴۳.۲۰ سال بود. متوسط نمره‌ی کیفیت زندگی آنان با استفاده از ابزار SF36، ۵۹.۲ ± ۲۲.۸ بود. کاهش کیفیت زندگی، پس از سن ۵۰ سالگی، نکته‌ی قابل توجهی بود ($p < 0.0001$). با افزایش سطح تحصیلات، کیفیت زندگی افزون می‌گشت، با این نکته که بیش‌ترین اختلاف بین سطح دیپلم و سطوح بالاتر بود ($p = 0.006$). تعداد مجروحیت‌همراه، علاوه بر نابینایی، خود عامل دیگری برای افت کیفیت زندگی شناخته شد ($p < 0.0001$). کیفیت زندگی جانبازان نابینا و همسرانشان به یکدیگر وابسته بود ($p < 0.0001$).

بحث و نتیجه‌گیری: سالمندی، با توجه به میانگین سنی آنان، یکی از مشکلاتی است که در آینده‌ی نه‌چندان دور، مشکلات بسیاری را برای این گروه به همراه خواهد داشت. کیفیت زندگی جانبازان نابینا، در بخش فعالیت فیزیکی، بهتر از جانبازان با قطع اندام تحتانی بود. تغییر در کیفیت زندگی همسران آن‌ها، می‌تواند تغییرات خوبی را در زندگی جانبازان نابینا ایجاد کند. افزایش سن، در کنار تعدد مجروحیت‌ها می‌تواند زنگ خطری برای برنامه‌ریزان و طراحان مداخلات باشد. آموزش بهره‌مندی از وسایل کمکی، می‌تواند گام مؤثری در ارتقاء سطح سلامت آنان بردارد.

کلمات کلیدی: جانباز، نابینا، کیفیت زندگی، SF36

مقدمه

جنگ از وقایعی است که با بروز در هر جامعه و در هر زمانی سبب پیدایش لطمات فیزیکی و روانی متعددی می‌شود که هر کدام به تنهایی می‌تواند عواقب بی‌شماری را به همراه داشته‌باشند. یکی از این عوارض که در اغلب جنگ‌های دنیا رخ می‌دهد، فقدان بینایی است که ممکن است در یک یا هر دو چشم به‌وجود آید. نابینایی در جنگ ایران - عراق، نیز در بازماندگان جنگ، گزارش شده‌است که دلایل گوناگونی را برای بروز آن می‌توان نام برد. از جمله‌ی این عوامل که موجب بروز نابینایی شدند، می‌توان به برخورد اجسامی مانند: تیر، ترکش و اشیاء پرتاب شده ناشی از انفجار، اشاره کرد؛ دیگر موارد مثل سوختگی ناشی از آتش و حرارت زیاد و تماس با گازهای شیمیایی، به‌ویژه خردل هم ذکر شده‌اند. (۱)

کیفیت‌زندگی مرتبط با سلامت، به عنوان یک شاخص مهم در ارزیابی‌های گوناگون، مورد توجه قرار می‌گیرد. این شاخص خود دارای ابعاد متعددی است و تحت تأثیر متغیرهای گوناگونی واقع می‌شود که هر یک به‌خودی‌خود می‌توانند، موجب خلل در زندگی عادی فرد شوند. ارزیابی ارتباط عوامل مختلف، با کیفیت زندگی، می‌تواند راه‌کاری را برای تدوین برنامه‌های سلامت، پیش روی بگشاید. (۲)

نابینایی، خود به تنهایی از عواملی است که بر کیفیت زندگی افراد اثرگذار است، هر قدر سن فرد در زمان نابینا شدن کم‌تر باشد، قدرت تطابق و کنار آمدن با آن بیش‌تر در وی قوت می‌گیرد و سریع‌تر به روند عادی زندگی باز می‌گردد. (۲) به عبارت دیگر، کودکان خیلی بهتر با نابینایی خود کنار می‌آیند تا افراد بزرگسال و می‌توان نتیجه گرفت که در مقایسه با نابینایی در هنگام کودکی، نابینایی در بزرگسالی مشکلات فیزیکی و روانی گسترده‌تری را ایجاد می‌کند. (۳) سن اغلب جانبازان نابینا در زمان بروز حادثه و ابتلا به نابینایی، در حدود ۱۸ سال بوده‌است. (۱) آن چه که مسلم است، استفاده از کیفیت‌زندگی، در تعیین اثربخشی خدمات درمانی و توانبخشی بسیار کارساز می‌باشد و هم‌چنین با در اختیار داشتن سطح اولیه‌ی کیفیت‌زندگی در مقاطع زمانی مختلف، امکان بررسی روند تغییرات با در نظر داشتن وضعیت ارایه‌ی خدمات موجود، فراهم می‌شود. کیفیت‌زندگی مرتبط با سلامت^{iv}، به عنوان یک شاخص، در ارزیابی اثربخشی درمان‌ها و برنامه‌های سلامت، مطرح است. (۵۴)

نابینایان جنگ، علاوه بر بیماری‌های جسمی که مزید بر نابینایی آن‌ها بوده از مشکلات روانی هم که به سبب ناتوانی در دیدن و هم‌چنین مشکل کنار آمدن و تطابق با ناتوانی بر آن‌ها مستولی شده‌است، رنج می‌برند.

^{iv} Health Related QOL

بیشترین مشکل روانی آن‌ها، افسردگی است. (۱) مشکلات روانی، اثرات گسترده‌ای بر کیفیت زندگی دارند و در برخی مقالات حتی، اثرات آن‌ها را بیش از مشکلات جسمی دانسته‌اند. (۶)

مشکلات جسمی از جمله مشکلات فیزیکی و ناتوانی حرکتی نیز، بر کیفیت زندگی افراد، اثرات گسترده‌ای دارند و هر قدر سن افراد بیشتر می‌شود، افت کیفیت زندگی نیز افزون می‌شود. (۷) جانبازان نابینا نیز، علاوه بر نابینایی، مشکلات فیزیکی فراوانی داشتند که می‌تواند سبب تغییر قابل ملاحظه‌ای در شاخص کیفیت زندگی آنان شود. (۸)

اختلاف بین کیفیت زندگی زنان و مردان، یا متغیر جنسیت، از جمله مواردی است که می‌تواند در برنامه‌ریزی‌ها کمک کننده باشد. آن چه که تا کنون به دست آمده است، حاکی از این است که کیفیت زندگی زنان کهنه‌سرباز در آمریکا، از کیفیت زندگی و فعالیت روزمره‌ی مردان کهنه‌سرباز، پایین‌تر است. (۹ و ۴)

سن، خود یکی از عواملی است که می‌تواند موجب بروز تغییر، در روند کیفیت زندگی شود و مطالعات متعددی هم در این زمینه انجام پذیرفته است ولی هر یک از آن‌ها نتایج متفاوتی را ارائه نموده‌اند که در برخی موارد نقیض یکدیگر هستند. بر همین اساس عده‌ای بر این باورند که افزایش سن، موجب افت کیفیت زندگی می‌شود و گروهی دیگر به این نتیجه رسیده‌اند که کیفیت زندگی

در جوانان، کم‌تر از کیفیت زندگی در سالمندان است. اما آن چه که مبرهن و واضح است، کاهش امتیاز بخش فعالیت فیزیکی کیفیت زندگی، با افزایش سن است و این مرز در مطالعات گوناگون، در حدود سن ۵۰ سالگی تعیین شده است. فشارخون، الکل، کمردرد و سایر بیماری‌های جسمی، بر روی بخش روانی کیفیت زندگی، اثرگذار بوده‌اند. (۱۰) آرتزیت، یکی از عوامل بسیار مهم بر روی کیفیت زندگی، شناخته شده است که به طور یقین با افزایش سن، احتمال بروز آن بیشتر می‌شود. (۱۱)

آن چه که مشخص بود، علی‌رغم بررسی‌ها و جست‌وجوهای انجام شده، داده‌ها و اطلاعات لازم در مورد جانبازان نابینا، در حوزه‌های مورد بحث، به دست نیامد و به احتمال قوی چنین اطلاعاتی در بنیاد شهید وجود نداشت؛ چرا که، سابقه‌ی چنین فعالیت‌هایی هم گزارش نشده بود. لذا، با توجه به اهمیت موضوع، این روند را اختیار کردیم که با ارزیابی کیفیت زندگی جانبازان نابینای کشور در سال ۱۳۸۶، علاوه بر این که توصیفی از وضعیت موجود آنان ارائه نماییم، یک سطح پایه و اولیّه را نیز به دست آوریم تا در پی آن قادر باشیم که تأثیر خدمات و برنامه‌های جاری و نیز اقدامات و مداخلات ویژه را بررسی و ارزیابی کنیم.

مواد و روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه‌ی مقطعی بود که در قالب یک طرح نیازسنجی سلامت، بر روی جانبازان نابینای ایران، به اجرا درآمد. جانبازان دو چشم نابینای کشور، از طریق سازمان‌های بنیاد شهید استان‌های خود، به شرکت در یک اردوی متمرکز به همراه همسرانشان، به شهرستان مشهد دعوت شدند و گردآوری داده‌های لازم به صورت متمرکز و توسط یک گروه آموزش دیده صورت پذیرفت. از مجموع ۵۰۰ جانباز دعوت شده به اردو، ۲۵۰ نفر شرکت کردند که ۲ نفر به دلیل عدم رضایت، در مطالعه داخل نشدند.

اطلاعات دموگرافیک، با استفاده از یک پرسشنامه‌ی مجزا از پرسشنامه‌ی کیفیت زندگی، اخذ شد. این اطلاعات شامل سن، جنس، سطح تحصیلات قبل و پس از مجروحیت، سطح تحصیلات همسر جانباز، وضعیت اشتغال، تعداد مجروحیت‌ها و نوع آن‌ها، غیر از نابینایی بود. متوسط زمان این پرسشگری، برای اطلاعات دموگرافیک، ۱۵ دقیقه و برای کیفیت زندگی، ۱۰ دقیقه بود.

بررسی کیفیت زندگی جانباز و نیز کیفیت زندگی همسرانشان، توسط سه پرسشگر با مدرک تحصیلی لیسانس، که قبل از اجرای اردو، آموزش لازم را دیده بودند، با استفاده از پرسشنامه‌ی کیفیت زندگی SF36، انجام گرفت. علت تعدد پرسشگران، فشردگی

مطالعه به دلیل تعداد زیاد جانبازان به نسبت زمان حضور آن‌ها در اردو و زمان محدود برای اخذ داده‌ها بود. در تحلیل‌های آماری یک امتیاز کل و دو بخش مقیاس سلامت جسمی^v (PCS) و مقیاس سلامت روانی^{vi} (MCS) نیز، جداگانه تحلیل شدند. متوسط زمان پرسشگری کیفیت زندگی $10 \pm 2/5$ دقیقه بود.

ضوابط خروج ویژه‌ای، وجود نداشت مگر این که در ابتدا فرد، تمایلی برای شرکت در طرح از خود نشان نمی‌داد. در مرحله‌ی کنترل داده‌ها، همه‌ی پرسشنامه‌ها مجدداً مورد بازبینی قرار گرفت و اطلاعات ناقص، در صورت امکان، با رجوع به بقیه‌ی داده‌ها اصلاح و تکمیل شدند؛ در غیر این صورت، این پرسشنامه‌ها در آنالیز کنار گذاشته شدند که میزان آن بسیار اندک بود (کمتر از ۱ درصد).

فرم‌های اطلاعاتی، توسط یک متخصص آمار حیاتی، در نرم‌افزار SPSS فایل شدند و آماده‌ی ورود داده‌ها شد. اطلاعات و داده‌های گردآوری شده، توسط یک اپراتور، به نرم‌افزار وارد شد که درصد خطای کمتر از ۰/۵ درصد داشت و این میزان، با کنترل مستمر و اصلاح، به حداقل رسید. آنالیزهای آماری، پس از اخذ اطلاعات توصیفی توسط متخصص آمار حیاتی، براساس ارزیابی داده‌های توصیفی و نظرسنجی و مطالعه‌ی متون مرتبط با فرضیه‌های لازم، برای انجام تحلیل‌ها شکل گرفت و

^v Physical Component Summary

^{vi} Mental Component Summary

مدت نابینایی، از ۱ تا ۲۹ سال متغیر بود که البته ۷۹.۲ درصد آنان، بیش از ۲۰ سال نابینا بودند. اغلب این افراد، به سبب انفجار دچار این عارضه شده بودند. از نظر تعدد مجروحیت، ۱۸.۷٪ نابینایی را به عنوان تنها مجروحیت خود اعلام داشتند، ۳۰٪ یک مجروحیت همراه، ۲۱٪ دو، ۱۱.۷٪ سه، ۱۱.۷٪ چهار، ۶.۹٪ پنج یا بیش تر مجروحیت همراه علاوه بر نابینایی داشتند. بیشترین مجروحیت همراه، برخورد ترکش به صورت و کمترین آن‌ها، قطع اندام تحتانی بود.

در مورد تحصیلات همسران این افراد باید گفت

که ۶۴.۲٪ زیردیپلم، ۲۰.۳٪ دیپلم، ۳.۳٪ فوق دیپلم، ۱۰.۱٪ لیسانس و بالاتر بودند.

کیفیت زندگی جانبازان نابینا در این مطالعه،

نمره‌ی متوسط ۵۹.۲، با انحراف معیار ۲۲.۸ به دست داد که در دو زیر نمره‌ی مقیاس سلامت روانی ۵۸.۱ با انحراف معیار ۲۳.۱ و مقیاس سلامت جسمی ۵۹.۷ با انحراف معیار ۲۳.۴ بود.

بررسی نمره‌ی کیفیت زندگی و سن این جانبازان

نشان داد که با افزایش سن، نمره‌ی کیفیت زندگی آنان افت می‌کرد و این ارتباط معنی‌دار بود ($p=0.009$). از دو زیرنمره‌ی مقیاس سلامت جسمی و مقیاس سلامت روانی، باید گفت که ارتباط زیرنمره‌ی مقیاس سلامت جسمی، با سن، معنی‌دار بود ($p=0.003$) و ارتباط زیرنمره‌ی مقیاس سلامت روانی، با سن، معنی‌دار

آزمون‌های مورد نیاز انجام پذیرفت. این آزمون‌ها عبارت بودند از: پیرسون، آزمون تعیینی شفه، t test، Chi square، Tukey، ANOVA. سطح معنی‌داری در این مطالعه، ۰.۰۵، در نظر گرفته شد. پیش از انجام تست ANOVA، همبستگی بین طبقات و گروه‌ها بررسی شدند و در صورت همگن بودن گروه‌ها، به نتایج این تست، استناد گردید.

نتایج:

از مجموع ۲۴۸ نفر پاسخ دهندگان به پرسش‌ها، ۹۶.۵ درصد را مردان و ۳.۵ درصد را زنان تشکیل می‌دادند. میانگین سنی، ۴۳.۲۰ با انحراف معیار ۸.۳۴ سال بود. از نظر شغلی ۷۶.۳٪ مشمول حالت اشتغال^{vii} بودند و ۴.۶٪ بی‌کار و ۱۹.۱٪ شاغل به کار بودند. از نظر وضعیت تأهل، ۹۴.۴٪ از ایشان متأهل و مابقی ۵.۶٪ مجرد بودند و طلاق در این افراد گزارش نشد. از نظر تحصیلات که به سطوح مختلف تقسیم شده بود، فراوانی نسبی جانبازان این مطالعه، در گروه زیر دیپلم ۳۱.۱، دیپلم ۲۸.۳، فوق دیپلم ۳.۶، لیسانس ۲۰.۷، فوق لیسانس ۱۳.۵ و دکترا ۲.۸ درصد بود.

^{vii} طبق قوانین بنیاد شهید و امور ایثارگران گروهی از جانبازان که شاغل بوده و قادر به کارکردن نیستند در یک کمیسیون بررسی شده و با کناره‌گیری از شغل و کار خود از حقوق و مزایای دوران اشتغال خود بهره‌مند می‌شوند که به این وضعیت حالت اشتغال می‌گویند.

میانگین امتیاز کل نمره‌ی کیفیت

زندگی در بین سه گروه حالت اشتغال،

بی‌کار و شاغل با استفاده از آنالیز واریانس

مقایسه شد. تفاوت معنی‌دار آماری، بین

نمره‌ی کیفیت زندگی این گروه‌ها، براساس

نتایج آنالیز ANOVA، وجود نداشت. در

نتیجه، بین شغل و کیفیت زندگی

جانبازان نابینا، ارتباط

وجود نداشت ($p=0.291$). زیر نمره‌های

مقیاس سلامت جسمی و مقیاس سلامت

روانی هم، ارتباطی با شغل

نداشتند (0.182 و 0.420).

در مورد تحصیلات، با توجه به

فراوانی برخی از سطوح، آن‌ها را در یک

سطح بالاتر یا پایین‌تر، ادغام نمودیم که در نهایت سطوح

تحصیلی بدین شکل تغییر یافت: زیردیپلم، دیپلم و

فوق‌دیپلم، لیسانس، فوق‌لیسانس و بالاتر. در این مطالعه،

با انجام تست ANOVA، مشخص شد که بین میانگین

نمره‌ی کیفیت زندگی در سطوح مختلف تحصیلی، تفاوت

معنی‌دار وجود داشت. مقایسه‌ی میانگین‌ها نشان می‌دهد

که این ارتباط همسو بود؛ یعنی، با افزایش سطح

تحصیلات، کیفیت زندگی ارتقاء می‌یافت

($p=0.006$) (جدول ۲). آزمون تعیینی شفه نشان داد که

این تفاوت، مربوط به گروه دیپلم و فوق‌دیپلم با سطوح

جدول ۱- زیر نمره‌ی کیفیت زندگی جانبازان نابینا برحسب طبقات سنی

زیر نمره	طبقات سن	تعداد	میانگین نمره	انحراف از معیار	p
PCS	≤ 29	۱۶	۶۸.۷۵	۲۰.۵۷	*۰.۰۰۳
	۳۰-۳۹	۵۱	۶۱.۰۴	۲۴.۳۴	
	۴۰-۴۹	۱۴۶	۶۱.۴۳	۲۲.۹۹	
	≥ 50	۳۵	۴۶.۹۴	۲۱.۲۶	
	جمع	۲۴۸	۵۹.۷۸	۲۳.۴۳	
MCS	≤ 29	۱۶	۶۲.۱۳	۲۲.۰۳	۰.۱۵۷
	۳۰-۳۹	۵۰	۵۸.۱۸	۲۵.۵۵	
	۴۰-۴۹	۱۴۳	۵۹.۸۹	۲۲.۸۲	
	≥ 50	۳۴	۵۰.۲۹	۱۹.۸۳	
	جمع	۲۴۳	۵۸.۳۴	۲۳.۰۸	

*در بین طبقات سنی مختلف اختلاف معنی‌داری در زیر نمره‌ی PCS وجود داشت که با افزایش سن نمره کاهش می‌یافت

نمود ($p=0.157$). با ارزیابی میانگین نمره‌ی کیفیت زندگی،

در بین طبقات سنی با فواصل ۱۰ سال، مشخص شد که

بین طبقات سنی، اختلاف میانگین‌ها در زیر نمره‌ی

مقیاس سلامت جسمی، معنی‌دار بود ($p=0.002$)

(جدول ۱). نکته‌ی قابل توجه دیگر افت نمره‌ی کیفیت

زندگی پس از سن ۵۰ سالگی، در این افراد بود که با

ارزیابی میانگین نمره‌ی کیفیت زندگی، در دو گروه زیر و

بالای ۵۰ سال، اختلاف معنی‌داری یافت شد که هم در

نمره‌ی کل ($p<0.0001$) و هم در دو زیر نمره‌ی مقیاس

سلامت جسمی ($p<0.0001$) و مقیاس سلامت روانی

($p=0.015$) این اختلاف مشاهده شد (نمودار ۱).

جدول ۲- وضعیت نمره‌ی کیفیت زندگی براساس سطح تحصیلات در جانبازان نابینا در سال ۱۳۸۶

نتایج آزمون		انحراف از معیار	میانگین نمره کیفیت زندگی	فراوانی نسبی	تعداد	سطح تحصیلات
Sig	F					
*۰.۰۰۶	۴.۲۰۸	۲۳.۳۷	۵۷.۲۰	۳۱.۲۸	۷۶	زیردیپلم
		۲۳.۲۶	۵۴.۰۰	۳۲.۵۱	۷۹	دیپلم و فوق‌دیپلم
		۲۰.۶۱	۶۴.۹۷	۱۹.۷۵	۴۸	لیسانس
		۱۸.۲۷	۶۶.۴۳	۱۶.۴۶	۴۰	فوق‌لیسانس و دکترا
		۲۲.۴۷	۵۹.۲۱	۱۰۰.۰۰	۲۴۳	جمع

*اختلاف بین گروه‌های تحصیلی با آزمون ANOVA در سطح کمتر از ۰.۰۵ معنی‌دار بود

در خصوص تعداد مجروحیت‌های همراه با نابینایی و کیفیت زندگی، با استفاده از آنالیز واریانس مشخص شد که یک ارتباط معکوس، بین نمره‌ی کل کیفیت زندگی و تعداد مجروحیت همراه وجودداشت (Sig. 0.000). با انجام تست Tukey، مشخص شد که اختلاف کیفیت زندگی در بین افراد فاقد مجروحیت همراه و دو مجروحیت معنی‌دار بود ($p=0.039$) و بیش از پنج مجروحیت هم تمایل به معنی‌داری داشت ($p=0.057$). این ارتباط در نمره‌ی مقیاس سلامت جسمی ($p=0.004$) قوی‌تر از نمره‌ی مقیاس سلامت روانی ($p=0.018$) بود. کیفیت زندگی با افزایش تعداد مجروحیت‌ها، کاهش یافته بود (جدول ۳).

ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین کیفیت زندگی جانباز و همسر وی همبستگی مثبت وجودداشت و این ارتباط از نظر آماری معنی‌دار بود ($r=0.1$ و $p<0.0001$).

بالتر از خود، یعنی لیسانس ($p=0.035$) و فوق‌لیسانس و دکترا ($p=0.021$) بود. نکته‌ی جالب توجه این بود که افراد زیردیپلم، فاقد اختلاف معنی‌دار، با سطوح بالاتر از خود بودند. آنچه که ذکر آن ضروری است، ارتباط سطح تحصیلات با نمره‌ی مقیاس سلامت روانی است که معنی‌دار بود ($p=0.001$) ولی در مورد مقیاس سلامت جسمی، این ارتباط معنی‌دار نبود ($p=0.102$). مقایسه‌ی مقیاس سلامت روانی، در سطوح تحصیلات، نشان داد که افراد دارای مدرک تحصیلی زیردیپلم، دیپلم و فوق‌دیپلم، نمره‌ی مقیاس سلامت روانی پایین‌تری نسبت به سطح فوق‌لیسانس و دکترا داشتند و این اختلاف معنی‌دار بود ($0.008, 0.024$). این اختلاف در مورد لیسانس، به سمت معنی‌داری تمایل داشت ($p=0.055$).

جدول ۳- وضعیت نمره‌ی کیفیت زندگی جانبازان نابینا در سال ۱۳۸۶ از حیث مجروحیت همراه

نتایج آزمون		انحراف از معیار	میانگین نمره کیفیت زندگی	فراوانی جانبازان	تعداد مجروحیت‌های همراه
Sig	F				
*۰.۰۰۳	۳.۷۸۸	۲۲.۲۰	۶۷.۳۲	۴۷	۰
		۱۹.۹۰	۶۴.۱۹	۷۳	۱
		۲۳.۳۱	۵۴.۰۶	۵۲	۲
		۲۵.۱۵	۵۴.۱۰	۲۹	۳
		۲۴.۰۷	۵۴.۰۷	۲۹	۴
		۱۹.۷۶	۴۹.۹۴	۱۸	۶ و ۵
		۲۲.۸۴	۵۹.۲۶	۲۴۸	جمع کل

* اختلاف نمره‌ی کیفیت زندگی در بین گروه‌ها با سطح کمتر از ۰.۰۱ ، معنی‌دار به دست آمد.

واقع شود که یکی از مهم‌ترین آن‌ها سطح سلامت است و بدین سبب کیفیت زندگی مرتبط با سلامت، مورد توجه واقع شده‌است. این شاخص، قابلیت ارزیابی اثرات مداخلات و برنامه‌های سلامت را دارد. برای این منظور، یک سطح پایه لازم است و این مطالعه به این امر توجه نموده‌است. کیفیت زندگی مرتبط با سلامت، می‌تواند با بررسی متغیرها و عوامل محتمل، جهت‌گیری مناسبی را برای طراحی مداخلات و مؤثرترین خدمات سلامت که به صورت مقطعی و یا دراز مدت به عمل در می‌آیند، تدوین و اجرا نماید.

همان‌گونه که می‌دانیم، نابینایی عارضه‌ای است که به هر دلیل می‌تواند رخ دهد و این عارضه به عنوان یک سندرم، موجب افت کیفیت زندگی، در افراد می‌شود.

افزایش جمعیت و کاهش مرگ و میر باعث شده‌است که اغلب کشورها با مسئله‌ی سالمندی مواجه باشند؛ به گونه‌ای که تا سال ۲۰۵۰، در حدود ۱۰ سال، به

با محاسبه‌ی ضریب تعیین، مشخص شد که ۱۰٪ از این تغییرات، تحت تأثیر کیفیت زندگی همسر است و ۹۰ درصد تغییرات بر اثر عوامل دیگری پدید می‌آید که البته این میزان هم قابل توجه می‌باشد. سطح تحصیلات جانباز، شغل جانباز و تعداد مجروحیت‌های وی، با کیفیت زندگی همسرش ارتباطی را نشان نداد؛ (0.085، 0.148، 0.240) البته مورد دوم، یعنی تعداد مجروحیت‌ها، به سمت معنی‌داری میل کرده‌بود. از سوی دیگر، کیفیت زندگی جانباز، با سطح تحصیلات همسرش، تمایل به معنی‌داری داشت (p=0.054).

بحث

کیفیت زندگی، شاخصی کارآمد در ابعاد جسمی و روانی است که می‌تواند تحت تأثیر عوامل گوناگونی

میانگین طول عمر انسان‌ها افزوده خواهد شد و در کشورهای در حال توسعه، تعداد افراد بالای ۶۵ سال (به عنوان مرز سالمندی) سه برابر خواهد شد. (۱۲) بیشتر یافته‌های مطالعاتی که تا کنون انجام شده‌اند، یک تغییر مسیر را در نگرش به کهنسالی، از یک دیدگاه منفی به سمت یک دیدگاه مثبت، نشان می‌دهد؛ چرا که کهنسالی، خود بخشی از زندگی انسان است که فرد، نقش اجتماعی کلاسیک پیشین خود را ندارد و می‌تواند زمان خود را در جهت علایق و نقش اجتماعی مورد نظر خود، صرف نماید. در گذشته تمایل به سمت تبیین نیازهای خدماتی و درمان عوارض بود و اکنون این دیدگاه به سوی توانبخشی و پیشگیری، تغییر جهت داده است. (۱۳)

میانگین سنی افراد این مطالعه، نشان می‌دهد که در آینده‌ی نزدیک با جامعه‌ای سالمند روبرو هستیم و این در حالی است که سن، نه به عنوان یک متغیر مستقیم، بلکه در نقش یک متغیر زمینه‌ای، موجب افت کیفیت زندگی خواهد شد. (۱۱، ۱۳ و ۱۵) پس نظر به این که مرز افت کیفیت زندگی، در جانبازان نابینا، در این مطالعه، سن ۵۰ سالگی تعیین شد و نیز با توجه به این که بیش از نیمی از جانبازان، در رده‌ی سنی ۴۰ تا ۴۹ سال قرار دارند، در طی پنج سال آینده، با گروهی از جانبازان نابینای سالمند، مواجه خواهیم بود که به خدمات توانبخشی نیازمند هستند و لازم است در حال حاضر، در جهت پیشگیری، گام برداشت.

این یافته، با مطالعه‌ی چیا که بر روی کم‌بینا و نابینایان شکل گرفته بود، تطابق داشت. (۳) درمقایسه با جانبازان قطع عضو اندام تحتانی، میانگین نمره‌ی مقیاس سلامت جسمی در جانبازان نابینا، بیش‌تر از میانگین نمره‌ی جانبازان با قطع عضو در هر دو اندام تحتانی بود. البته با مقایسه‌ی نمره‌ی مقیاس کیفیت سلامت روانی متوجه می‌شویم که این دو گروه جانبازی در این زمینه، تفاوت چندانی با یکدیگر نداشتند. (۱۴)

از عوامل دیگر، می‌توان به وضعیت تحصیلی جانبازان نابینا اشاره نمود که با افزایش سطح تحصیلات، به‌ویژه در گروه زیردیپلم و دیپلم می‌توان در بخش روانی کیفیت زندگی تغییرات قابل ملاحظه‌ای را مشاهده نمود. غالب جانبازان نابینای کشور، قبل از نابینایی، دانش‌آموز بودند و یا سطح تحصیلات آنان، زیر دیپلم بوده است. (۱) باقی‌ماندن در این سطح، می‌تواند عاملی برای افت کیفیت زندگی، نسبت به افرادی که تحصیلات آن‌ها به سطح دانشگاهی ارتقاء یافته است، مطرح شود.

تعداد مجروحیت همراه، می‌تواند در کنار نابینایی، موجب کاهش توانایی‌های این افراد گردد؛ به گونه‌ای که مشاهده شد، مشکلات فیزیکی ناشی از تعدد مجروحیت، باعث کاهش کیفیت زندگی شده بود. این افت، ضرورت بررسی‌های دقیق‌تر و مکرر را نشان می‌دهد. عامل دیگر در این راستا، تغییر در کیفیت زندگی همسر جانباز است که با افزایش آن می‌توان، تغییر در

تشکر و قدردانی

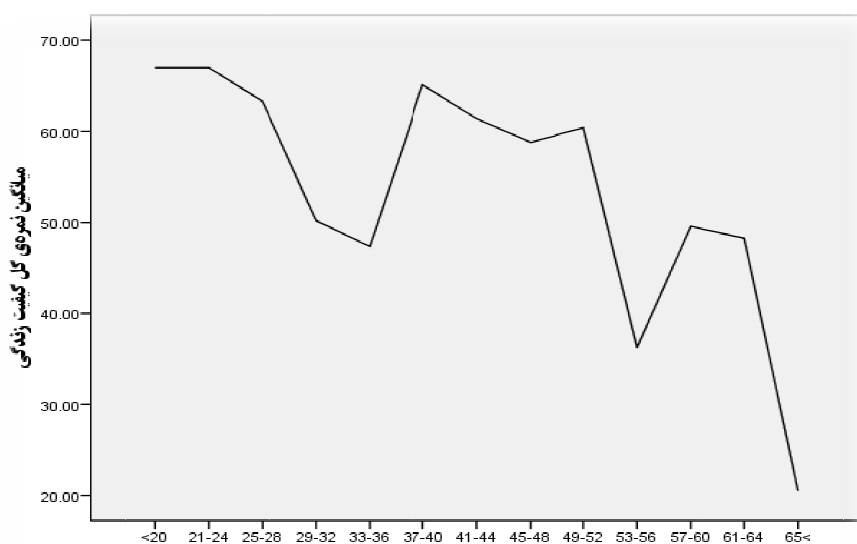
سپاس خداوند مهربان را که یاریمان نمود تا در این مسیر حرکت کنیم. این مقاله حاصل پژوهشی است که در پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان به اجرا درآمده است. لازم است از حمایت‌های جناب آقای دکتر محمد رضا سروش و هم‌چنین سرکار خانم شیرازی که ویراستاری ادبی این مقاله را برعهده داشتند، تقدیر و تشکر نمایم. هم‌چنین مشارکت‌ها و همکاری‌های سرکار خانم رضوانی و جناب آقای مصطفی علامی، قابل ستایش است.

کیفیت زندگی ایشان را مشاهده نمود. آموزش استفاده از وسایل کمکی برای کم‌بینایان و نابینایان و آموزش تحرک و جهت‌یابی، می‌تواند از عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی این افراد باشد. (۱۵)

پیشنهادات

آن‌چه که مسلم است، انجام طرح‌های مشابه در سال‌های متمادی، می‌تواند یک روند از تغییرات کیفیت زندگی جانبازان نابینا به دست دهد و البته برخی از متغیرها که تمایل به معنی‌داری داشتند ممکن است با انجام مطالعات وسیع‌تر و دقیق‌تر، اختلاف‌های معنی‌داری را نشان دهند که در نهایت، با مداخله در آن‌ها، افق قابل اتکایی را در این جهت پیش روی بگشاید و از سوی دیگر

ارزیابی کیفیت زندگی قبل و پس از هر مداخله‌ی درمانی و توانبخشی و نیز خدمات سلامت راهکاری مناسب برای اندازه‌گیری تغییرات ناشی از مداخلات و برنامه‌ها خواهد بود. طراحی برنامه‌هایی که براساس نتایج این نوع پژوهش‌ها می‌تواند اثرگذاری ویژه‌ای بر کیفیت زندگی جانبازان

نمودار ۱- تغییرات نمره کیفیت زندگی در طبقات سنی ۴ ساله در جانبازان نابینا

نابینا داشته‌باشد، توصیه می‌گردد. از جمله، تغییر در کیفیت زندگی همسران جانبازان نابینا و نیز پیشگیری از تبعات ناشی از سالمندی.

13. Ann Bowling; Ageing Well-Quality of life in Old Age; P3-8.

منابع:

۱۴. موسوی. بتول. گزارش نیازسنجی سلامت جانبازان با قطع دوطرفه اندام تحتانی در سال ۱۳۸۵، پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان
15. Joan A. Stelmack, OD, MPH; X. Charlene Tang, MD, PhD; Domenic J. Reda, PhD; Stephen Rinne, MA; Rickilyn M. Mancil, MA; Robert W. Massof, PhD; Outcomes of the Veterans Affairs Low Vision Intervention Trial ,for the LOVIT Study Grou; *Arch Ophthalmology*, 2008;126
۱. امینی. رضا، نیازسنجی سلامت جانبازان نابینا در سال ۱۳۸۴، پژوهشکده مهندسی و علوم پزشکی جانبازان
2. A.E. Fletcher; L. B. Ellwein; S. Selvaraj; V. Vijaykumar; R. rahmathullah; R. D. Thulasiraj; Measurement of vision function and quality of life in patients with cataracts in southern India. Report of instrument development, Department of Epidemiology and population Sciences, London School of Hygiene and tropical Medicine.
3. E. Chia; J. J. Wang; E. Rochtchina; W. Smith; R. Cumming; P. Mitchell; Impact of bilateral visual impairment on health related quality of life: the Blue Mountains Eye Study; *Investigative Ophthalmology and Visual Science*. 2004;45:71-76
4. G. H. Guyatt; D. H. Feeny; D. L. Patrick; Measuring Health-related quality of life; *Annals of Internal Medicine*, 1993; 118 (8): 622-629.
5. M. Kempen; J. Ormel; I. Brilman; J. Relyveld; Adaptive responses among Dutch Elderly: The impact of eight chronic medical conditions on Health related Quality of Life, *American Journal of Public health*, 1997; 87 (1): 38-44.
6. H. Chen; P. Cohen; S. Kasen; J. G. Hohnso; K. Gardon; Impact of Adolescent Mental Disorders and Physical Illnesses on Quality of Life 17 years later, *Arch Pediatr Adolesc Med.*, 2006; 160 : 93-99
7. Prieto Flores; F. Mazoralas; Rojo Perez; L. Bosque; Rodriguez-Rodriguez; Ahmed-Mohamed; Rojo-Abuin; Sociodemographic and health factors explaining emotional well being as a quality of life domain of older people in Madrid, Spain, 2005،
۸. نجاتی. وحید، موسوی. ابراهیم، امینی. رضا، سروش. محمدرضا، بررسی شیوع دردهای عضلانی استخوانی در جانبازان نابینای کشور، *طب نظامی*، ۱۳۸۶؛ ۴۱(۴): ۲۷۳.
9. C. Farmer The; A. M. Kilbourne; J. F. McCarthy; D. Welsh; F. C. Blow; Gender Differences in Health related quality of life for veterans with Serious Mental Illness; *Psychiatr Serv*, june 2008; 59:663-669.
10. E. Kazis; D. R. Miller; J. Clark; K. Skinner; A. Lee; W. Rogers; A. Spiro III, Health Related QOL in patients served by the department of VA, *Arch Intern Med.*, 1998; 158.
11. Jordi Alonso; et al; Health-related quality of life associated with chronic conditions in eight countries; *Quality of Life Research* 13: 283-298, 2004.
12. MR Goulding, PhD; ME Rogers, MPH; Public Health and Ageing: trends in Ageing- United States and Worldwide; *JAMA*, 2003;289(11):1371-1373.